

AFMAKEN

ROLAND BREEUR

AFMAKEN

**Een filosofisch
essay over
liegen, leven
en dood**

Boom

INHOUD

Voorwoord: Idee 7

DEEL I

1 / Herinneringen 13

2 / Nostalgie 29

DEEL II

3 / Genocide 45

4 / Sprookje 59

5 / Verwoesting 73

DEEL III

6 / Liegen 97

7 / Quichot 119

8 / Skelet 131

Nawoord: Bewustzijn 151

Noten 153

VOORWOORD: IDEE

In het eerste deel van zijn *Ethica* geeft Spinoza de volgende definitie van eindige dingen: het gaat om datgene wat door iets anders van dezelfde aard kan worden beperkt. De Latijnse versie zegt ‘terminari potest’. Een substantie is niet eindig en wordt door niets beperkt. Eindige dingen daarentegen stoten voortdurend op (hun) grenzen, dat wil zeggen op andere dingen die zelf ook weer op grenzen stoten, en zo tot in het oneindige. Het regime van die eindige dingen is er een van conflict: andere dingen opslorpen of zelf door dingen worden opgeslorpt. ‘Terminari’ betekent dus ook: gebruikmaken van andere dingen om de eigen essentie (‘conatus’) te voltooien – of zelf door de essentie van andere dingen worden afgemaakt, gedood, opgeslorpt en verteerd. Maar die dood is geen einde: ze is een van de oneindig vele wijzen waarop de substantie of de natuur haar eigen volmaaktheid uitdrukt. Aan die volmaaktheid van de natuur komt nooit een einde. En het behoort tot de opdracht van een denken om dit in te zien: om in te zien dat de voorstelling die het denken van de dood maakt, niet die van een einde is, maar van een nieuw begin of de modificatie van iets anders. Dit is wat wij allen zijn, wij eindige dingen: modificaties van de ene substantie. Wie dit inziet is ‘een vrije mens’, en een vrije mens, zegt Spinoza, ‘denkt over niets minder dan over de dood. Zijn wijsheid is niet een denken over de dood, maar over het leven.’

Maar Spinoza denkt de dood niet om wat die echt is: een einde. Voor hem is elk einde wat het eindige kenmerkt. De substantie of de natuur daarentegen is oneindig, zoals het leven.

De dood kan geen einde betekenen, maar waarom niet? Omdat we de dood als idee proberen te vangen. En ideeën gaan over alles wat bestaat, over dingen die bestaan. En de dood is niets tenzij een uitdrukking van wat is.

Hebben we van het niets echt geen intuïtie? En is het leven dan echt zo vol van zichzelf dat niets of enkel niets er zich tegen kan verzetten?

De essays in dit boek gaan nochtans uit van die intuïtie van *niets*: niet het denken dus van ‘een vrije mens’, maar van wat Spinoza in deel vier van zijn *Ethica* een ‘slaaf’ noemt. Een mens bezeten en achtervolgd door allerhande dingen en mensen die niet opgaan in het leven, mensen voor wie het leven geteisterd wordt door vormen van verzet: verzet van dingen die niet mee willen, die een einde toeroepen aan wat leeft. Of mensen wier leven een leegte wordt in een wereld bewoond door spoken, mensen en herinneringen die niet willen verdwijnen en plaatsmaken voor de vrije mensen met hun ijzersterke ‘conatus’ en zwaarbewapend met adequate ideeën. Of mensen die in naam van de voltooiing van een historisch project zelf worden afgemaakt of tot het einde der tijden worden achtervolgd om wat ze (niet) zijn.

In een interview vertelde de Franse schrijver en Nobel-prijswinnaar Patrick Modiano (over wie later meer) dat elk boek dat hij schreef (en hij schrijft er min of meer een per jaar) altijd slechts ‘voorlopig’ was, altijd *in-afwachting-dat* hij het ‘echte’ en definitieve boek zou schrijven. Inmiddels

werd die voorlopigheid het kenteken en de stijl van zijn werk zonder meer. De voorlopigheidswaarde is niet ontleend aan het onvoltooide karakter van zijn werk, in het licht van een oeuvre dat nog moet rijpen. Maar die ‘in-afwachting-dat’ is hier gevoed door het inzicht dat elke handeling *door niets buiten de handeling zelf wordt gedragen of gedreven*. Ze berust niet op een dieperliggend principe waarop een handeling zich kan beroepen. Elk nu-moment is wat uit het niets opduikt en in het niets verdwijnt.

Voor die idee bestaat een metafysica: die van de cartesische idee van de ‘*creatio continua*’. Waarover later meer. Het is in die metafysica dat dit boek past. Een boek in afwachting dat... Dat wat?

Geen idee.

DEEL I

1 / HERINNERINGEN

'REVENANTS'

Wie naar oude foto's kijkt, zal vooral getroffen worden door het ouderwetse karakter van de wereld waarin de mensen toen leefden. De kledij, de haardracht, de auto's... Alles lijkt zo hopeloos verouderd: langzaamaan begin je jezelf erop te betrappen iets van dat ouderwetse te projecteren op het gedrag en het denken van de mensen die daar afgebeeld staan. Die vrouw heeft iets van de naïviteit en de onschuld van haar vereeuwigde Citroën Ami 8 en zelfs een misdadiger verschijnt in deze in het verleden gefixeerde wereld als voorgoed ontwapend en zelfs een beetje onbevangen en naïef. Ze verschijnen zeker niet als onecht, maar met de echtheid van een wereld die niet meer bestaat. Dat is de wereld van Patrick Modiano, winnaar van de Nobelprijs voor de Literatuur 2014, geboren in Boulogne-Billancourt in de zomer van 1945 (30 juli).

Modiano heeft de Tweede Wereldoorlog net niet gekend. Maar veel van zijn romans lijken toch bezeten door de sfeer die er in de Franse hoofdstad toen heerste. Zijn vader was van Joodse herkomst. En, zo zegt hij ergens in een interview, zoals alle mensen zonder vaste bodem of wortels, is hijzelf 'geobsedeerd door zijn prehistorie. En die prehistorie, dat is de troebele en schandelijke periode van de Bezetting.' Hij heeft immers altijd het gevoel gehad zelf uit die nachtmerrie geboren te zijn.¹ Wat hij in zijn

eerste romans (bijvoorbeeld *La place de l'étoile* uit 1968 en *La ronde de nuit* uit 1969) heeft weergegeven, is dan ook naar eigen zeggen 'dat onzekere licht van mijn origine' ('la lumière incertaine de mes origines'); een sfeer waar alles 'wegzinkt, waar alles lijkt te wankelen' ('se dérobe, où tout semble vaciller').²

Soms krijgt zijn werk een meer expliciet biografische stijl. Dat geldt voor zijn recentere boek *Un pedigree* (2005, met een knipoog naar Simenons gelijknamige biografie uit 1948³) of voor zijn *Livret de famille* uit 1977. Zoals dat heet, raken in die werken fictie en werkelijkheid in elkaar verstrengeld.

Als motto van dat boekje uit 1977 (waarin hij het onder andere heeft over zijn huwelijk met Dominique Zerfuss en over de geboorte van hun twee dochters) koos Modiano een citaat van de Franse dichter René Char: 'Vivre, c'est s'obstiner à achever un souvenir.' Dit citaat is ontleend aan de dichtbundel *La parole en archipel* (1962).⁴ Tijdens de oorlog was René Char verzetsstrijder en onder de schuilnaam 'Capitaine Alexandre' verantwoordelijk voor de organisatie van het verzet in de Vaucluse en de Lubéron. In die ene zin vat hij een spanning samen die centraal staat in het werk van Modiano. Leven, dat betekent herinneringen afmaken, in de dubbele betekenis van voltooiën en afschieten: ze voltooiën en ze het genadeschot geven.⁵

Een voor de hand liggende interpretatie zou kunnen zijn dat je de herinneringen in één beweging zowel voltooit als afmaakt door ze als beelden in het verleden terug te plaatsen en door uit dat verleden je inspiratie te halen voor je eigen projecten en je toekomst. Beide aspecten – voltooiën en afmaken – zouden dan samensmelten als facetten van